

general secondary education for pedagogical workers (can be developed in electronic format). In the texts and out-of-text components of the mentioned educational and methodological books there should be reflected the main theoretical and methodological materials related to the theoretical and practical training of pedagogical workers to determine the forecast background of the development of general secondary education, which are text and non-textual materials that ensure the acquisition of theoretical knowledge by pedagogical workers (about the concept and structure of the forecast background of the development of general secondary education, the characteristics of the main groups of background factors (political and legal, scientific-technical, economic, socio-economic, demographic, socio-cultural, educational, socio-psychological, ecological), the methodology of an expert survey on determining the influence of the factors of the forecast background). As well as the educational materials that ensure the teachers' acquisition of the necessary skills and abilities, the methodology of an expert survey on determining the influence of the factors of the forecast background. The recommendations on the use of this method are given, which must be reflected in the educational-methodological literature, which will be used as a means of training pedagogical workers to determine the forecast background of the system of general secondary education.

Keywords: educational-methodological literature; pedagogical workers; development of the institutions of the system of general secondary education; forecasting of development; forecasting background; expert survey methodology for determining the influence of factors of the forecast background on the development of general secondary education in Ukraine.

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2018-21-358-371>

УДК 373.5.014;303.444:005.412

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Д. О. Пузіков,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: dmitp@ukr.net

У статті розглядається проблема формування прогностичної компетентності сучасного вчителя. Метою статті є обґрунтування значення навчально-методичної літератури як засобу формування прогностичної компетентності сучасного вчителя. Задля реалізації цієї мети розв'язано декілька завдань дослідження, а саме: уточнено поняття

«прогностична компетентність учителя», розкрито, обґрунтовано та детально описано компонентний склад цієї компетентності (її ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльний компоненти та їхні складники), котрий відображуватиметься в навчально-методичній літературі; визначено можливості сучасної навчально-методичної літератури (та її структурних компонентів і підкомпонентів) щодо формування прогностичної компетентності вчителя; визначено та обґрунтовано специфіку застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності вчителя в умовах здобуття ним формальної, неформальної або інформальної освіти.

Ключові слова: учитель; прогностична компетентність учителя; формування прогностичної компетентності вчителя; навчально-методична література.

Постановка проблеми. Сучасний український учитель одержує нові професійні права й можливості, «академічну свободу та стимулювання до професійного зростання» [3; 4]. Водночас, держава й суспільство покладають на нього великі сподівання й відповідальність за їх реалізацію, успішність його професійної діяльності. Однією із передумов успішної реалізації педагогічним працівником академічної свободи є його професійна компетентність. А важливим складником професійної компетентності сучасного вчителем є його прогностична компетентність, що «визначає його спроможність успішно здійснювати прогностичну діяльність, прогнозувати розвиток об'єктів, що належать до системи загальної середньої освіти» [7, с. 70–71]. Отже, постає завдання формування цієї компетентності в сучасних учителів.

Як показує практика, одним із найдоступніших і найпопулярніших засобів професійної підготовки й підвищення кваліфікації українських учителів є навчально-методична література (як у друкованому, так і в електронному вигляді). Тому цілком доцільно застосувати її як один із засобів формування прогностичної компетентності вчителя. Результати проведеного автором пошуку й аналізу наукової літератури показали відсутність вітчизняних науково-педагогічних досліджень, присвячених засобам формування прогностичної компетентності вчителів. Таким чином, постає проблема застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності сучасного вчителя.

Ця проблема тісно пов'язана з декількома важливими науковими і практичними завданнями. Зазначимо їх. По-перше, це формування прогностичної компетентності майбутнього вчителя має розглядатися як одне з важливих завдань процесу здобуття ним вищої освіти. А з огляду на перманентне зростання вимог суспільства й держави до структури й компонентного складу цієї компетентності, це завдання важливе й для підвищення професійної кваліфікації вчителя, методичної (науково-методичної) роботи в закладах загальної середньої освіти, самоосвіти педагогічних працівників. По-друге, застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності сучасного вчителя зумовлює декілька наукових і практичних завдань, пов'язаних із конструюван-

ням таких навчальних книг; розв'язання їх сприятиме розвитку теорії і практики підручникотворення [5]. По-третє, успішне вирішення проблеми формування прогностичної компетентності сучасного вчителя матиме значний (якщо не вирішальний) позитивний вплив на реалізацію завдань прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування прогностичної компетентності фахівців (зокрема педагогічних працівників) є відносно новою для вітчизняної педагогічної теорії. Можна зазначити лише декілька наукових праць вітчизняних учених, присвячених їй, а саме: прогностична компетентність у майбутніх військових фахівців, оцінювання стану її сформованості (І. Азаров), прогностична компетентність як соціально значуща властивість особистості, формування прогностичної компетентності особистості в умовах освітнього процесу (А. Бунас), процес формування зазначеної компетентності в соціальних педагогів (Т. Веретенко), функціонально-змістова модель формуванні прогностичної компетентності майбутніх магістрів початкової освіти, використання інформаційних технологій у цьому процесі (А. Кінешева), формування діагностико-прогностичної компетентності майбутнього фахівця медичної галузі (О. Погрібняк), прогностична компетентність викладачів (А. Присяжна), педагогічні умови формування прогностичної компетентності майбутніх магістрів початкової освіти (Т. Постоян), прогностична компетентність правоохоронців у контексті їхньої готовності до інноваційної діяльності (В. Сокурєнко, Д. Швець, В. Уваров) [9], прогностична компетентність в контексті забезпечення ефективності професійної діяльності майбутніх правоохоронців (Д. Швець) та ін. На жаль, обсяг статті не дає нам змоги здійснити детальний аналіз і навести цитати з цих праць. Таке рішення зумовлено й тим, що в цих наукових працях не розглядаються вимоги до прогностичної компетентності вчителя в контексті прогнозування ним розвитку загальної середньої освіти, не обґрунтовується значення навчально-методичної літератури в процесі формування цієї компетентності вчителя.

Вагомими для розв'язання завдань цього дослідження стали наукові результати теоретичних досліджень О. Топузова (розвиток освітньо-педагогічної та дидактичної прогностик, теоретико-методичне забезпечення створення сучасного підручника) [10; 11], Л. Онищук (теоретико-методологічні засади прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти) [1].

У процесі дослідження знадобилися й використовувалися результати інших наукових розвідок автора, презентовані в його попередніх публікаціях, присвячених різним аспектам прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти, а саме: компонентному складу теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти, урахування якого важливе для успішного формування когнітивного й операційно-діяльнісного компонентів прогностичної компетентності вчителя [8], визначенню поняття й наданню стислої характеристика компонентного

складу прогностичної компетентності вчителя, шляхів її формування [7, с. 70–71], методиці підготовки вчителя до застосування теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти [6], структурі та функціям електронного посібника з підготовки суб'єктів освітньої діяльності до прогнозування розвитку загальної середньої освіти [5].

Однак застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності сучасного вчителя ще не стало предметом цілісного наукового дослідження, ця проблема не піднімалася як у наведених вище дослідженнях, так і в інших наукових працях із проблематики професійної підготовки вчителя, проаналізованих автором. Це зумовлює актуальність цього дослідження, новизну його результатів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування навчально-методичної літератури як засобу формування прогностичної компетентності сучасного вчителя. Досягнення цієї мети пов'язано з розв'язанням декількох взаємопов'язаних завдань, а саме: уточненням поняття, здійсненням детального опису компонентного складу зазначеної компетентності; визначенням можливостей сучасної навчально-методичної літератури (її структурних компонентів) щодо формування прогностичної компетентності вчителя; визначенням та обґрунтуванням специфіки застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності вчителя в умовах здобуття ним формальної, неформальної або інформальної освіти.

Методологія. Дослідження ґрунтується на положеннях загальнонаукових (системного, діяльнісного, структурно-функціонального) та конкретнаукового (компетентнісного) методологічних підходів. Головною ідеєю дослідження є твердження про необхідність доцільного відображення компонентного складу прогностичної компетентності вчителя в структурі навчально-методичних видань (їх основному, додатковому й пояснювальному текстах, ілюстраціях і методичному апараті), створення дидактичних і методичних умов для активного оволодіння ними вчителем.

Для досягнення мети дослідження застосовувалися емпіричні (вивчення наукових літературних джерел) і теоретичні методи (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення).

Виклад основного матеріалу. Формування прогностичної компетентності сучасного вчителя засобами навчально-методичної літератури передбачає відображення в структурі зазначеного видання (його текстовому й позатекстовому компонентах [2, с. 133]) компонентного складу зазначеної компетентності та апарату його засвоєння вчителем. Реалізація цієї вимоги в конкретному підручнику або посібнику для вчителя є досить складною справою, оскільки передбачається не лише ознайомлення педагогічних працівників зі структурою і функціями прогностичної діяльності в сфері освіти, але й оволодіння нею на досить високому рівні. Відтак, постає необхідність формування у вчителя ціннісних ставлень щодо її цілей, засо-

бів, процесу та результатів, а також оволодіння ним її методиками, що зумовлює необхідність поступового вироблення у нього відповідних умінь і навичок, досвіду прогностичної діяльності. Отже, навчально-методична література не може лише просвіщати й ознайомлювати вчителя з освітньо-педагогічним прогнозуванням. Окрім того, вона має зацікавлювати й спонукати вчителя до прогностичної діяльності, сприяти його практичній підготовці до неї, виробленню й застосуванню ним необхідних прогностичних умінь і навичок тощо.

Як зазначено вище, реалізація таких функцій навчально-методичної літератури щодо формування прогностичної компетентності вчителя (організаційної, мотиваційної, розвивальної, самоосвітньої, закріплення, самоконтролю тощо [5]) зумовлює необхідність реалізації можливостей практично всіх її структурних компонентів і підкомпонентів.

Для здійснення цього дослідження нам необхідно уточнити поняття й детально описати компонентний склад прогностичної компетентності сучасного вчителя, котрий відображуватиметься в структурі навчально-методичної літератури.

Насамперед уточнимо визначення поняття «прогностична компетентність учителя». У визначенні, поданому автором, воно тлумачиться як «його складна й динамічна професійна здатність, що включає взаємопов'язані цінності, мотиви, знання, прогностичні вміння й навички, практичний досвід, які визначають його спроможність успішно здійснювати прогностичну діяльність, прогнозувати розвиток об'єктів, які належать до системи загальної середньої освіти» [7, с. 70–71]. Це визначення можна уточнити спираючись на результати аналізу наукової літератури та узагальнення теоретичних розвідок автора. У ньому необхідно врахувати теоретичні положення, подані в науковій праці В. Сокурєнка, Д. Швеця й В. Уварова [9], у котрій прогностична компетентність особистості розглядається як «психологічний феномен», «полідетермінована властивість, яка поєднує в собі основні види детермінації психічного — фізіологічну, феноменологічну, соціально-практичну та ситуативну», має «універсальне значення для всіх аспектів діяльності людини», як «механізм регуляції й оптимізації поведінки», «активного оволодіння перспективою майбутнього» [9, с. 86].

Отже, уточнене визначення поняття «прогностична компетентність учителя» можна сформулювати як *складну, полідетерміновану, динамічну здатність особистості, котра має вагоме професійне значення, поєднує цінності, мотиви, цілі, знання, прогностичні вміння й навички, практичний досвід, що визначають спроможність учителя успішно здійснювати прогностичну діяльність задля регуляції та оптимізації своєї освітньої й самоосвітньої діяльності, педагогічного спілкування й взаємодії шляхом оволодіння їх майбутньою перспективою, випереджального відображення й урахування потенційних ризиків і можливостей, цілеспрямованого прогнозування розвитку об'єктів, що належать до системи загальної середньої освіти.*

Результати аналізу наукової літератури дають змогу виділити три компоненти прогностичної компетентності вчителя, а саме: «ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний» [7, с. 71]. Розглянемо кожен із них детальніше.

Ціннісно-мотиваційний компонент прогностичної компетентності вчителя охоплює «цінності, мотиви, цілі, які спонукають його до прогностичної діяльності» [7, с. 71]. Цей компонент є ціннісно-мотиваційним ядром прогностичної діяльності вчителя, довкола якого організуються складники інших компонентів зазначеної компетентності, а саме: прогностичні знання, вміння й навички, досвід тощо. До складників цього компонента можна віднести такі:

- ціннісне ставлення вчителя до майбутнього (майбутнє як умова й темпоральний ресурс реалізації цілей і завдань професійної діяльності, професійної самореалізації тощо);
- ціннісне ставлення до процесу й результатів науково обґрунтованого передбачення майбутнього загалом, до процесу й результатів передбачення майбутнього системи загальної середньої освіти, освітньої діяльності вчителя зокрема;
- ціннісне ставлення до прогностичного знання й методів, вироблених у руслі освітньо-педагогічної й дидактичної прогностики;
- ціннісне ставлення до прогнозування розвитку закладу загальної середньої освіти, в якому вчитель працює;
- ціннісне ставлення до процесу й результатів прогнозування розвитку предметних методик, котрими він оволодів;
- ціннісне ставлення до професійного спілкування, пов'язаного з організацією взаємодії суб'єктів прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти, обміном і поширенням необхідної прогностичної і прогнозовної інформації;
- ціннісне ставлення до своєї прогностичної діяльності, одержаної прогнозовної інформації;
- бажання пізнати майбутнє, вірогідні шляхи розвитку свого закладу загальної середньої освіти, своєї освітньої діяльності тощо;
- прагнення здійснювати прогностичну діяльність (як в освітньому процесі, так і поза ним);
- прагнення залучатися до збирання, обміну, поширення прогнозовної інформації в межах прогнозування розвитку закладу освіти, прогнозовних досліджень на рівні громади, області, держави, міжнародному рівні;
- бажання застосовувати результати прогностичної діяльності (своїї, інших осіб або організацій) у своїй освітній діяльності;
- прагнення оволодіти новими прогностичними знаннями й методиками прогнозування, сформувані в себе нові уміння й навички прогностичної діяльності, поглибити такі знання, уміння й навички, здобуті раніше;
- визначення й прийняття важливих цілей прогностичної діяльності, а саме: оволодіти новими знаннями про неї, вміннями й навичками її здійснення; збира-

ти, опрацьовувати, поширювати прогностну інформацію, застосовувати її в своїй освітній діяльності (для випереджального відображення в ній майбутніх освітніх завдань, її оптимізації); брати участь у прогнозуванні розвитку закладу загальної середньої освіти тощо.

Когнітивний компонент прогностичної компетентності вчителя охоплює знання про теорію й практику прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти, а саме знання про [5; 6; 7; 8]:

- систему загальної середньої освіти як об'єкт прогнозування, інші об'єкти прогнозування, що належать до цієї системи [7, с. 71];
- правові засади прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти [7, с. 71];
- теорію, методологію, методики й практику застосування освітньо-педагогічної й дидактичної прогностик у системі загальної середньої освіти;
- «зв'язок освітньо-педагогічного прогнозування з освітнім менеджментом і самоменеджментом учителя» [7, с. 71];
- «види й призначення прогностної інформації та документації; інформаційний обіг (обмін, поширення прогностної інформації) у системі освітньо-педагогічного прогнозування в галузі загальної середньої освіти» [7, с. 71];
- цілі й завдання, інструментарій процесуальний та ресурсний аспекти прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти [7, с. 71];
- результати прогнозування розвитку загальної середньої освіти, види й форми прогнозів та шляхи застосування їх у процесі освітньої діяльності [7].

Операційно-діяльнісний компонент прогностичної компетентності вчителя включає «вміння та навички, практичний досвід прогностичної діяльності в сфері освіти, а саме: урахування й неухильного дотримання вимог правових засади освітньо-педагогічного прогнозування в галузі загальної середньої освіти; визначення цілей і завдань прогностичної діяльності, розроблення програми прогнозування; урахування в прогностичній діяльності особливостей рівня системи освітньо-педагогічного прогнозування в галузі загальної середньої освіти, на якому воно здійснюється; особливостей об'єкта освітньо-педагогічного прогнозування, на який спрямовано прогностичну діяльність; урахування видів і призначення прогностної інформації та документації; участь в інформаційному обігу в системі освітньо-педагогічного прогнозування в галузі загальної середньої освіти; урахування та здійснення етапів освітньо-педагогічного прогнозування в галузі загальної середньої освіти; застосування різноманітного інструментарію прогнозування розвитку загальної середньої освіти; створення умов, пошуку та залучення ресурсів, необхідних для прогнозування розвитку загальної середньої освіти; формулювання, оцінювання й оприлюднення результатів прогнозування розвитку загальної середньої освіти; вибір і доцільне застосування різних видів й форм освітніх прогнозів; застосування освітньо-педагогічних прогнозів у процесі освітньої діяльності» [7, с. 71].

Як бачимо із поданого вище, формування прогностичної компетентності сучасного вчителя має стати досить складною і відповідальною освітньою й самоосвітньою діяльністю. Одним із важливих засобів такої діяльності є навчально-методична література (навчальна література для вчителя) [5].

Формування прогностичної компетентності вчителя засобами навчально-методичної літератури забезпечується доцільним застосуванням можливостей текстового і позатекстового компонентів навчальної книги.

До текстового компонента навчальної книги відносять основний, додатковий та пояснювальний тексти [2 с. 133]. У текстах навчально-методичних посібників можна прямо або опосередковано (у зв'язку з предметним матеріалом) презентувати матеріали, необхідні для формування прогностичної компетентності вчителя. Основний текст може містити знання про історію, теорію, методику освітньо-педагогічного прогнозування, приклади освітніх прогнозів, необхідні для вчителя. Варто зазначити, що наявність прогностичних знань у навчально-методичному джерелі, не присвяченому вивченню саме теорії і практики освітньо-педагогічного прогнозування, сприяє проблемному викладу матеріалів його основного тексту (розгляд динаміки розвитку освітніх явищ і процесів, вірогідних станів певних освітніх об'єктів у майбутньому, шляхів досягнення їх тощо). У додатковому тексті можна надати приклади освітніх прогнозів, що відповідатимуть тематиці основного тексту. Пояснювальний текст навчально-методичного джерела створює широкі можливості для подання прогностичних термінів і понять, відповідних прогнозних коментарів і пояснень у дужках у середині основного тексту.

Вагоме значення для формування прогностичної компетентності сучасного вчителя має також і позатекстовий компонент навчально-методичного видання, що охоплює ілюстрації, методичний апарат (апарат організації засвоєння) та апарат орієнтування [2 с. 133]. Особливе значення має методичний апарат, в якому необхідно передбачити питання і практичні завдання, тести самоконтролю, що матимуть різний рівень складності, спрямовуватимуться на поглиблення, відтворення, практичне застосування одержаних прогностичних знань.

Зауважимо, що можливості конкретного підручника або посібника для вчителя щодо формування його прогностичної компетентності визначаються також **змістом і призначенням навчальної книги**. Саме за цими підставами можна систематизувати навчально-методичні джерела, котрі можуть застосовуватися для формування прогностичної компетентності сучасного вчителя.

По-перше, **за формою освіти** (формальною, неформальною, інформальною) [3], **для якої вони призначені**. За цією основою поділу можна виділити три групи навчально-методичних джерел, тобто підручників, посібників та іншої літератури (у т.ч. в електронному форматі), що забезпечують формування прогностичної компетентності:

- студентів педагогічних спеціальностей в процесі здобуття ними формальної освіти у вишах. Зазначимо, що в цьому випадку мова йде як про навчально-ме-

тодичну, так і про навчальну літературу, а також навчальні книги для викладачів. Особливістю формування прогностичної компетентності майбутнього вчителя засобами навчальної (навчально-методичної) літератури в процесі формальної освіти є принципова можливість розподілити необхідні для цього навчальні матеріали за підручниками й посібниками з різних навчальних дисциплін (тобто раціонально розподілити його за різними навчальними дисциплінами й роками навчання студентів). Таким чином, кожен підручник або навчальний посібник створюватиме можливість формування певних складників і компонентів прогностичної компетентності вчителя. З іншого боку, прогностична навчальна інформація з таких підручників і навчальних посібників сприятиме здійсненню проблемного, частково-пошукового й дослідницького навчання;

- учителів та інших педагогічних працівників, які здобувають неформальну освіту в процесі підвищення своєї кваліфікації. Особливістю формування прогностичної компетентності вчителя засобами навчальної (навчально-методичної) літератури в процесі неформальної освіти є необхідність поєднання окремого підручника (посібника) з теорії й практики прогностичної діяльності вчителя з прогностичними матеріалами в інших посібниках, котрі мають іншу предметну спрямованість;

- учителів та інших педагогічних працівників, студентів педагогічних спеціальностей, які здобувають інформальну освіту в процесі самоосвітньої діяльності, методичної (навчально-методичної), експериментальної (дослідно-експериментальної) роботи різного рівня тощо. Особливістю формування прогностичної компетентності вчителя (студента) засобами навчальної (навчально-методичної) літератури в процесі інформальної освіти є обов'язкове застосування самовчителів із прогностичної діяльності в галузі загальної середньої освіти.

Важливішою є також друга підстава, **зміст цієї навчально-методичної літератури**, за якої можна виділити чотири великі групи таких джерел, а саме:

- самовчителі та інша навчально-методична література (у т. ч. в електронному форматі), розроблена спеціально для самоосвітньої діяльності вчителя, спрямованої на оволодіння основами прогностичної діяльності в сфері освіти, теорією і практикою освітньо-педагогічного прогнозування; вони обов'язково повинні мати відповідний апарат організації засвоєння навчального матеріалу, розрахований на самоосвітню діяльність;

- підручники, посібники та інша навчально-методична література для студентів педагогічних спеціальностей і учителів (у т. ч. в електронному форматі), що безпосередньо пов'язані з вивченням теорії й практики освітньо-педагогічного прогнозування;

- навчально-методичні джерела із загальної педагогіки, дидактики, теорії управління закладом освіти тощо, в яких тематика освітньо-педагогічного прогнозування розглядається в контексті навчальних матеріалів іншої тематичної спрямованості;

- навчально-методичні джерела з предметних методик (у т. ч. ля педагогічних працівників, які підвищують свою кваліфікацію), у котрих тематика освітньо-педагогічного прогнозування конкретизується щодо тематики викладання і навчання окремих навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти.

Як бачимо, організація формування прогностичної компетентності сучасного вчителя заохочує до певних змін у навчальній і навчально-методичній літературі, що спрямовуються на включення до неї навчальних матеріалів, пов'язаних із оволодінням учителями складниками цієї компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток системи загальної середньої освіти посилює вимоги до професійних якостей сучасного вчителя, однією з найголовніших із яких є його професійна компетентність та інші компетентності, пов'язані з нею. Помітну роль у структурі професійної компетентності сучасного вчителя відіграє його прогностична компетентність. Постає проблема цілеспрямованого формування зазначеної компетентності вчителя (у т. ч. засобами навчально-методичної літератури).

Результати аналізу наукової літератури з проблеми дослідження дали нам змогу уточнити визначення поняття «прогностична компетентність вчителя». Отже, прогностична компетентність вчителя — це складна, полідетермінована, динамічна здатність особистості, котра має вагоме професійне значення, поєднує цінності, мотиви, цілі, знання, прогностичні вміння й навички, практичний досвід, що визначають спроможність учителя успішно здійснювати прогностичну діяльність задля регуляції та оптимізації своєї освітньої й самоосвітньої діяльності, педагогічного спілкування й взаємодії в освітньому процесі шляхом оволодіння їх майбутньою перспективою, випереджального відображення й урахування потенційних ризиків і можливостей, цілеспрямованого прогнозування розвитку освітніх об'єктів, що належать до системи загальної середньої освіти.

У структурі прогностичної компетентності вчителя можна виділити три компонента, а саме: ціннісно-мотиваційний (цінності, мотиви, цілі, які спонукають до прогностичної діяльності, є її ціннісно-мотиваційним ядром), когнітивний (знання про теорію й практику прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти), операційно-діяльнісний (вміння та навички, практичний досвід прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти). Складники зазначених компонентів мають відобразитися в структурі навчально-методичних видань, що стануть засобом формування прогностичної компетентності сучасного вчителя.

Здійснене дослідження підтверджує належні можливості сучасної навчально-методичної літератури щодо формування прогностичної компетентності вчителя. Вони пов'язані з доцільним застосуванням основного, додаткового й пояснювального текстів, методичного апарату (апарату організації засвоєння) цих джерел.

Дослідження дало змогу визначити особливості застосування навчально-методичної літератури в процесі формування прогностичної компетентності вчителя

в умовах здобуття ним формальної (раціональний розподіл навчального матеріалу, за допомогою якого формуватиметься ця компетентність, за різними навчальними дисциплінами, роками навчання, тобто різними підручниками й посібниками; можливість розроблення спецкурсу з освітньо-педагогічного прогнозування (отже, відповідного підручника чи посібника): провідна роль навчальної літератури; необхідність створення відповідної літератури для викладачів), неформальної (доцільне сполучення підручника з теорії і практики прогностичної діяльності в системі загальної середньої освіти і навчальних матеріалів з освітньо-педагогічного прогнозування в підручниках і посібниках) або інформальної освіти (необхідність розроблення самовчителя з теорії і практики прогностичної діяльності).

Перспективи подальших досліджень цієї проблеми пов'язано з розробленням освітньої технології формування прогностичної компетентності вчителів; конструюванням, оприлюдненням і поширенням підручників і посібників, необхідних для її реалізації.

Використані джерела

1. Онищук Л. А. Концепція прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Л. А. Онищук. — К.: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2016. — 46 с.
2. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І Пометун, Г. О. Фрейман. — К.: Генеза, 2005. — 328 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 38–39. — Ст. 380.
4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р.; Концепція [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-r#n8>. — Назва з екрана.
5. Пузіков Д. О. Електронний посібник як засіб підготовки суб'єктів освітньої діяльності до прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков // Проблеми сучасного підручника зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. О. М. Топузов]. — К.: Педагогічна думка, 2018. — Вип. 20. — С. 339–350.
6. Пузіков Д. О. Методика підготовки суб'єктів освітньої діяльності до застосування теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков. // Український педагогічний журнал. — 2018. — № 2. — С. 75–82.
7. Пузіков Д. О. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: рівень учителя / Д. О. Пузіков // Український педагогічний журнал. — 2018. — 3. — С. 67–74.
8. Пузіков Д. О. Теоретична модель прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков. // Український педагогічний журнал. — 2017. — № 4. — С. 128–137.
9. Сокурєнко В. Прогностична компетентність правоохоронців у контексті їхньої готовності до інноваційної діяльності / В. Сокурєнко, Д. Швець, В. Уваров // Наука і освіта. — 2018. — № 3. — С. 85–91.

10. Топузов О. М. Дидактична прогностика в контексті теоретико-методичного забезпечення створення сучасного підручника / О. М. Топузов // Проблеми сучасного підручника зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. О. М. Топузov]. — К.: Педагогічна думка, 2014. — Вип. 14. — С. 12–20.
11. Топузov О. М. Педагогічна прогностика: теоретико-методична основа прогнозування розвитку педагогічних наук і педагогічної практики / О. М. Топузov // Рідна школа. — 2014. — № 7. — С. 32–38.

References

1. Onyshchuk L. A. Kontsepsiia prohnouzuvannia rozvytku zahalnoi serednoi osvity / L. A. Onyshchuk. — K.: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, Pedahohichna dumka, 2016. — 46 s.
2. Pometun O. Metody`ka navchannya istoriyi v shkoli / O.I Pometun, G. O. Frejman. — K.: Geneza, 2005. — 328 s.
3. Pro osvitu: Zakon Ukrainy` vid 05.09.2017 № 2145-VIII // Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrainy`. — 2017. — № 38–39. — St. 380.
4. Pro sxvalennya Konceptiyi realizaciyi derzhavnoyi polity`ky` u sferi reformuvannya zagal`noyi seredn`oyi osvity` «Nova ukrayins`ka shkola» na period do 2029 roku: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy` vid 14.12.2016 r. № 988-r.; Konceptiya [Elektronny`j resurs] / Kabinet Ministriv Ukrainy` // Oficijny`j sayt Verxovnoyi Rady` Ukrainy`. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-r#n8>. — Nazva z ekrana.
5. Puzikov D. O. Elektronnyi posibnyk yak zasib pidhotovky subiektiv osvitnoi diialnosti do prohnouzuvannia rozvytku zahalnoi serednoi osvity / D. O. Puzikov // Problemy suchasnoho pidruchnyka zb. nauk. prats / [red. kol.; holov. red. O. M. Topuzov]. — K.: Pedahohichna dumka, 2018. — Vyp. 20. — S. 339–350.
6. Puzikov D. O. Metodyka pidhotovky subjektiv osvitn`oji dijal`nosti do zastosuvannja teoretychnoi modeli prohnouzuvannia rozvytku zahalnoi serednoi osvity / D. O. Puzikov. // Ukrainskyj pedahohichnyj zhurnal. — 2018. — № 2. — S. 75–82.
7. Puzikov D. O. Prognozuvannya rozvy`tku zagal`noyi seredn`oyi osvity`: riven` uchy`telya / D. O. Puzikov // Ukrayins`ky`j pedagogichny`j zhurnal. — 2018. — 3. — S. 67–74.
8. Puzikov D. O. Teorety`chna model` prognouzuvannya rozvy`tku zagal`noyi seredn`oyi osvity` / D. O. Puzikov. // Ukrayins`ky`j pedagogichny`j zhurnal. — 2017. — № 4. — S. 128–137.
9. Sokurenko V. Prognosty`chna kompetentnist` pravooxoronciv u konteksti yixn`oyi gotovnosti do innovacijnoyi diyal`nosti / V. Sokurenko, D. Shvecz`, V. Uvarov // Nauka i osvita. — 2018. — № 3. — S. 85–91.
10. Topuzov O. M. Dydaktychna prohnostyka v konteksti teoretyko-metodychnoho zabezpechennia stvorennia suchasnoho pidruchnyka / O. M. Topuzov // Problemy suchasnoho pidruchnyka zb. nauk. prats / [red. kol.; holov. red. O. M. Topuzov]. — K.: Pedahohichna dumka, 2014. — Vyp. 14. — S. 12–20.
11. Topuzov O. M. Pedahohichna prohnostyka: teoretyko-metodychna osnova prognouzuvannia rozvytku pedahohichnykh nauk i pedahohichnoi praktyky / O. M. Topuzov // Ridna shkola. — 2014. — № 7. — S. 32–38.

Пузиков Д. О.,

кандидат педагогических наук, доцент,
заведующий отделом инноваций
и стратегий развития образования
Института педагогики НАПН Украины

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

В статье рассматривается проблема формирования прогностической компетентности современного учителя. Целью статьи является обоснование учебно-методической литературы в качестве средства формирования прогностической компетентности современного учителя. Для реализации поставленной цели решено несколько задач исследования, а именно: уточнено понятие «прогностическая компетентность учителя», раскрыт, обоснован и детально описан компонентный состав этой компетентности (ее ценностно-мотивационный, когнитивный, операционально-деятельностный компоненты), который будет отображаться в учебно-методической литературе; определены возможности современной учебно-методической литературы (ее структурных компонентов и подкомпонентов) относительно формирования прогностической компетентности учителя; определена и обоснована специфика применения учебно-методической литературы в процессе формирования прогностической компетентности учителя в условиях получения им формального, неформального или информального образования.

Ключевые слова: учитель; прогностическая компетентность учителя; формирование прогностической компетентности учителя; учебно-методическая литература.

Puzikov D.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Innovations and Education Development Strategies Department
of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL LITERATURE AS A MEANS OF FORMING OF FORECASTING COMPETENCE OF A MODERN TEACHER

The article deals with the problem of formation of the forecasting competence of a modern teacher. The purpose of the article is to justify the value of educational and methodological literature as a means of forming the forecasting competence of a modern teacher.

The results of the analysis of scientific literature on the research problem have made it possible to clarify the definition of the concept and to disclose the structure of the teacher's forecasting competence, namely: value-motivational (values, motives, goals that prompt for forecasting activity, is its value-motivational core), cognitive (knowledge about theory and practice of prognostic activity in the system of general secondary education), operational-

activity component (skills and abilities, practical experience of forecasting activity in the system of general secondary education). The elements of these components should be reflected in the structure of educational and methodical publications, which will become the means of forming the forecasting competence of a modern teacher.

The study made it possible to determine the peculiarities of the use of educational and methodical literature in the process of formation of the teacher's forecasting competence in the conditions of obtaining a formal (rational distribution of educational materials, through which this competence will be formed, according to different academic disciplines, years of study, that is, different textbooks and manuals, the possibility of development a special course on educational-pedagogical forecasting (hence the corresponding textbook or manual): the leading role of educational literature; the need to create an appropriate literature for teachers), non-formal (appropriate combination of a textbook on the theory and practice of forecasting activity in the system of general secondary education with educational materials on educational-pedagogical forecasting in textbooks and manuals) or informal education (the need to develop a self-learning manual on the theory and practice of forecasting activity)

Prospects for further research on this problem are related to the development of educational technology of formation of the forecasting competence of teachers; designing, publishing and distributing textbooks and manuals necessary for its realization.

Keywords: teacher; forecasting competence of a teacher; formation of the forecasting competence of a teacher; educational-methodological literature.